

Електронне середовище наукової бібліотеки

У XV ст. людина опанувала мистецтвом друкарства і це спричинилося до першого радикального «прориву» у сфері збереження, поширення й передачі знань. Поява глобальних інформаційних мереж – революція, що сприяла глибоким перетворенням у світі, які можна порівняти лише зі змінами, що відбулися в результаті винаходу алфавіту й друкованої машини. Це не було просто технологічною революцією. Обидва винаходи справили й продовжують справляти вплив на економічну, соціальну, культурну та політичну системи більшості регіонів світу. Інтернет змінює звичні методи отримання інформації, видозмінює засоби доступу людей до знань, прискорює прогрес у всіх суспільних сферах, ініціює появу нових цінностей, тенденцій і, звичайно ж, проблем. Дедалі більше питань виникає навколо

інформації, яка народжується, існує, циркулює, зберігається й споживається тільки в електронному вигляді. Особливо це стосується наукової інформації. Електронна форма дає змогу зберігати інформацію більш компактно, розповсюджувати її оперативно та широко і, як наслідок, виникають нові можливості для маніпулювання нею.

Електронна (зокрема, онлайн) інформація є плинною, вона не зберігається належним чином у часі та просторі. І це – одна з найбільш актуальних проблем сьогодення. Про нагальність її вирішення наголошується у документах ЮНЕСКО: «архівування у цифровому форматі електронних публікацій необхідне для того, щоб унікальні наукові результати не були загублені для наступних поколінь. Варто було б створити спеціальний ор-

ган, який би займався проблемами архівування, що стосувалося б усіх наукових дисциплін, і який, можливо, разом з довіреною третьою стороною, розробив би основні принципи, що забезпечували б таке архівування на (між)державному рівні». Бібліотеки, що впродовж тисячоліть виступали основними сховищами інтелектуальних надбань людства, не можуть залишатися осторонь розв'язання означеної проблеми. Вони мають розширити сферу своєї діяльності на мережеву інформацію для організації зберігання та використання електронних публікацій.

Актуальність запропонованої для обговорення на семінарі теми «електронних наукових середовищ», де інформаційні ресурси накопичуються, обробляються, зберігаються у структурованому вигляді та надаються користувачам, не викликає сумнівів. Сьогодні електронні середовища стають невід'ємною частиною наукових бібліотечних фондів, що забезпечують швидкий та ефективний доступ до знань у всіх галузях фундаментальних досліджень.

Одну з ключових доповідей на семінарі «Світові джерела електронної інформації в системі науково-інформаційного забезпечення установ НАН України» виголосив наук. співробітник НБУВ **Д. В. Соловяненко**. Доповідач проаналізував місце і роль онлайн-інформаційних ресурсів у електронному середовищі наукової бібліотеки, виокремив поточні завдання щодо реформування науково-інформаційного забезпечення установ НАН України шляхом гармонійного поєднання традиційних та інноваційних форм бібліотечного обслуговування. Слухачів було поінформовано щодо стратегії поступового переходу до моделі «e-only subscription» в структури пакетів передплати НБУВ у 2006–2008 рр. Зокрема, у 2008 р. було передплачено:

- наукову електронну бібліотеку на платформі ScienceDirect, що містить понад 2 тис. журналів з 7-річною ретроспективою (24 тематичні колекції для НБУВ, а також по 3 профільні тематичні колекції для Донецького фізико-технічного інституту, Інституту геотехнічної механіки, Інституту кріобіології і кріомедицини, Інституту прикладної фізики, Інституту радіофізики і електроніки, ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут», НТК «Інститут монокристалів», Фізико-механічного інституту та Фізико-технічного інституту низьких температур);
- інформаційні продукти на платформі EBSCOhost (бази даних Academic Search Premier; Library, Information Science & Technology Abstracts; MEDLINE; Newspaper Source) для всіх установ НАН України;
- колекції електронних версій журналів американських наукових товариств:
- American Chemical Society (для НБУВ, а також для Інституту фізико-органічної хімії і вуглекислоти та НТК «Інститут монокристалів»);
- American Institute of Physics (для НБУВ, а також для Донецького фізико-технічного інституту, Інституту прикладної фізики, Інституту радіофізики і електроніки, ННЦ «Харківський фізико-технічний інсти-

тут» та Фізико-технічного інституту низьких температур);

- American Physical Society (для НБУВ та ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут»);
- American Society of Mechanical Engineers (для НБУВ).

За спонсорської підтримки Фонду сприяння розвитку культурних центрів за кордоном (Росія) НБУВ має також передплату на бази даних компанії EastView «Центральна преса Росії» та «Библиотечное дело и информационное обслуживание».

Представлено дані моніторингу використання передплачених ресурсів установами НАН України за 30 місяців дії проекту. Узагальнений показник моніторингу – за вказаним термін онлайн-доступу до передплачених науково-інформаційних ресурсів читачами Бібліотеки та співробітниками установ НАН України отримано 1 млн повних текстів статей. Виокремлено показники використання ресурсів секціями, відділеннями та установами НАН України, а також показники використання окремих передплачених баз даних та видавничих пакетів. Побудовано та подано показники динаміки використання ресурсів за роками. Розглянуто перспективи розвитку проекту передплати НБУВ у 2009 р.

Віце-президент компанії «Powersolution.com», провідний науковий консультант інформаційних проектів (США, Нью-Джерсі) **Дадіан Діна** у своїй доповіді «Архівно-бібліотечна пошукова система Gavigi Universal SearchOS» представила нову оригінальну програмну розробку вищезгаданої компанії, а саме, універсальний інформаційно-пошуковий комплекс, який виконує свої функції практично незалежно від типу операційної системи та систем представлення даних. Саме універсальність пошукової системи й викликала підвищений інтерес в учасників семінару. Тривала дискусія завершилася побажанням присутніх побачити практичну реалізацію в Україні представленої архівно-бібліотечної пошукової системи на наступній науковій конференції.

Керівник Групи моніторингу, архівування та використання мережевих ресурсів НБУВ **В. О. Копаньса** у своєму виступі «Інтранет-ресурси – основа електронного середовища НБУВ» докладно розповіла про реально функціонуюче вже понад два роки Інтранет-середовище НБУВ, де сформовано вибірково архів науково-інформаційних ресурсів глобальних комп'ютерних мереж. Формуванню Інтранет-середовища передували цикл досліджень, у процесі яких було визначено та обґрунтовано основні концептуальні положення архівування науково-інформаційних ресурсів Інтернет, згідно з якими це середовище наповнюється в процесі пошуку й архівування всіх науково-інформаційних ресурсів українського сегмента Інтернет і зарубіжних ресурсів з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, а також шляхом опрацювання інформаційних ресурсів на компакт-дисках, що надходять до НБУВ і дають змогу використовувати у локальній комп'ютерній мережі Бібліотеки. Основні роботи з наповнення фонду було розпочато у другій половині 2005 р. На сьогоднішній день він включає:

- 50 універсальних, галузевих і тематичних енциклопедій та довідників;

- понад 30 колекцій наукової та науково-популярної літератури;
- колекції художньої літератури (українська та російська класика, військові мемуари тощо);
- понад 350 найменувань наукових журналів загальною кількістю річних комплектів понад 1,5 тис.;
- значну добірку матеріалів з бібліотечної справи та науково-інформаційної діяльності.

Основна складова фонду (його ядро) – наукові електронні журнали. Серед періодичних видань троє мають понад 100-річну ретроспективу (з 1884 р.) – це журнали біологічного профілю, що віддзеркалюють динаміку трансформації земної флори та фауни з кінця XIX ст. і є безцінним джерелом інформації для екології та збереження біорізноманіття. Якщо врахувати, що річна передплата зарубіжного наукового журналу перевищує 1 тис. грн., то можна констатувати – реалізація даного проекту вже дала змогу безкоштовно отримати наукову електронну літературу на суму понад 1 млн грн.

Надання науково-інформаційних ресурсів Інtranет-середовища користувачам сьогодні здійснюється лише безпосередньо в НБУВ і в Інtranет-мережах академічних бібліотек, що підключені до телекомунікаційної інфраструктури НАН України. Передбачається інтеграція в створюване інформаційно-телекомунікаційне середовище й Інtranет-мереж інших бібліотек, які візьмуть на себе зобов'язання дотримуватися правил обслуговування користувачів, прийнятих в Інtranет/Екстрнет-середовищі. Ці правила спрямовані на дотримання авторських прав і передбачають обслуговування користувачів виключно в стінах бібліотеки при унеможливленні довільного копіювання електронних публікацій.

Генеральний директор Агенції «Матрікс Прес» **Т. І. Березна** виступила з доповіддю «LibNavigator – професійний інструмент пошуку й запозичення бібліографічних і повнотекстових записів». Вона представила пошукову систему (бібліотечний браузер), що дає змогу вести пошук документів не серед всього простору Інтернет, а саме у бібліотечних ресурсах за протоколом Z39.50. Однією з переваг цієї системи є можливість пошуку інформації у множині каталогів одночасно, що спрощує та прискорює процес. LibNavigator дозволяє автоматизувати весь цикл каталогізації запозиченням від пошуку і отримання записів, що надаються багатьма бібліотеками по всьому світу, до їх редагування і відправлення в електронний каталог. Він має зручний, інтуїтивно зрозумілий інтерфейс і підтримує Unicode. Доповідачка ознайомила з деякими функціональними можливостями представленого бібліотечного браузера та пілотним проектом «Ретрокаталогізація фонду ЦБС

Оболонського району з використанням бібліографічного браузера «LibNavigator».

Директор ЦБС Оболонського району м. Києва **Н. В. Людвік**, зав. відділу **Ю. В. Кузьмічова** та головний інженер **О. А. Білостоцький** запропонували присутнім доповідь «Віртуальне середовище публічної бібліотеки (на прикладі порталу ЦБС Оболонського району). Учасники семінару були ознайомлені з ресурсами, сервісами та статистичними даними інтенсивності відвідувань представленого доповідачами порталу. Було зазначено, що укладачі порталу приділяють велику увагу інформуванню користувачів щодо традиційних ресурсів бібліотеки у віртуальному просторі та наданню їм у електронному вигляді цікавої, але важкодоступної на традиційних носіях інформації та виставленню в онлайн повнотекстових ресурсів.

Сьогодні практично всі книгозбірні зі значними фондами займаються переведеннями їх у цифровий формат. Саме цій проблематиці присвятив свій виступ «Книжкові сканери нового покоління» керівник відділу компанії «Піріт Систем» (Київ) **О. С. Овсак**. Доповідач ознайомив учасників семінару з тенденціями сучасного ринку технологій поцифрування та пристроїв сканування бібліотечних фондів. Увагу було акцентовано на системах обробки великих масивів паперових документів, технології сканування раритетної спадщини та моделях швидкісних і спеціалізованих сканерів. Наводилися приклади виконаних робіт фірмою у бібліотечних та інших державних установах м. Києва. На завершення **О. С. Овсак** запропонував послуги фірми «Піріт Систем» з поцифрування великих масивів документів, книжкових і архівних фондів, бібліотечних каталогів і т.п.

Підбиваючи підсумки роботи, учасники семінару констатували дедалі зростаючу роль електронних середовищ у практиці діяльності бібліотек. Так, портал Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щодня відвідує 10–12 тис. користувачів з різними (унікальними) інтернет-адресами, що на порядок перевищує кількість відвідувань бібліотеки її читачами. При цьому має місце стрімке зростання усіх статистичних показників роботи порталу. Це свідчить про необхідність надання роботам з формування та використання електронних бібліотечних ресурсів пріоритетного характеру.

Л. Костенко,
керівник Центру бібліотечно-інформаційних
технологій НБУВ, канд. техн. наук
О. Жабін,
наук. співробітник НБУВ